

kişilerin elinde saklı kalmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Gazavât-ı Sultan Murad'ı Halil İnalçık ve Mevlüt Oğuz ilim dünyasına tanıtmışlardır (*DTCFD*, VII/2, s. 481 vd.). Daha sonra İnalçık tarafından kaynak olarak kullanılan ve eski harflerle kısmen neşredilen eser (*Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, s. 187-202), yine bu araştırmacı ve Mevlüt Oğuz tarafından açıklayıcı notlar, faksimile metin ve bir luğatçe ilâvesiyle yeni harflerle yayımlanmıştır (Ankara 1978).

BİBLİYOGRAFYA :

Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân (nşr. Halil İnalçık — Mevlüt Oğuz), Ankara 1978; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 15; Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1987, s. 9 vd.; a.mlf. — Mevlüt Oğuz, "Yeni Bulunmuş Bir Gazavât-ı Sultan Murad", *DTCFD*, VII/2 (1949), s. 481-495.

HALİL İNALCIK

GAZAVATNÂME

(غزواتنامه)

Özellikle Osmanlılar'da
hıristiyan devletlere karşı yapılan
savaşları anlatan eserlerin genel adı.

Gazavât kelimesinin tekili olan *gazâ* "cege gitmek, cenk etmek" mânâsında olmakla beraber daha sonra din düşmanlarıyla yapılan savaşları ifade eden "cihad"la aynı anlamda kullanılmış ve bu anlam yaygınlaşmıştır (*gazâ* kelimesinin değişik anlamları için bk. Tekin, sy. 109 [1993], s. 9-18; sy. 110 [1993], s. 9-16). Bundan dolayı düşmanla yapılan savaşları anlatan eserlere "gazânâme" veya "gazavatnâme" adı verilmiştir. Genellikle gazânâmelerde tek, gazavatnâmelerde ise birden fazla savaş veya akın anlatılmaktadır. İlk örneklerine Arap edebiyatında rastlanan bu tür eserlere "me-gâzi" denilmiştir. Vâkıdî'nin (ö. 207 / 822-23) *Kitâbü'l-Megâzi*'si bu türün en meşhur örneklerindedir. Türk edebiyatında daha çok manzum olarak ve mesnevi şeklinde düzenlenen gazavatnâmeler konu itibarıyla zafernâme veya fetihnâmelerden pek farklı değildir. Bu tür eserlerdeki adlandırmalar müelliflerin tercihinin bir sonucudur.

Türk edebiyatında gazânâme, gazavatnâme, fetihnâme ve zafernâme gibi adlarla anılan edebî metinleri Selçuklu devrine kadar götürülenler ve destanî yönlerinin ağır basmasına rağmen *Dânişmendnâme* ve *Battalnâme* gibi eserleri de bu türe dahil edenler olmuştur.

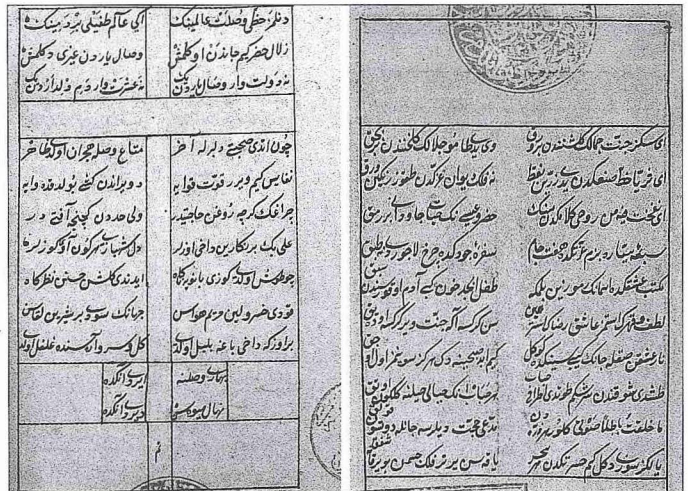
Ancak bunlar daha çok destanî unsurlar taşıdıklarından gazavatnâmelerden ayrı bir tür oluşturur. Belirli bir savaş veya seferi tasvir eden gazavatnâmeler oldukça ayrıntılı bilgiler verirler ve bu yönleriyle genel Osmanlı kroniklerinin boşluklarını doldururlar. Ayrıca bu eserlerde genellikle bir gazâyı gerçekleştiren şahıs ön plana çıkarılır ve eser bu şahıs etrafında gelişir. Fetihnâmelerden en önemli farklarını da bu yönleri teşkil eder. Konuları bakımından gazavatnâmeler üç grupta ele alınabilir. 1. Bir padişahın gazâlarını tasvir edenler. Ancak bunlar daha ziyade "Selimnâme", "Süleymannâme" gibi adlarla anılır ve ayrı bir tür oluştururlar. 2. Vezirlerden veya ünlü kumandanlardan birinin gazâlarını anlatanlar. Barbaros Hayreddin Paşa, Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Mihaloğlu Ali Bey gazavatnâmeleri gibi. 3. Belli bir yerin veya kalenin alınmasını hikâyeye edenler (Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 4).

Dânişmendnâme'de, Sarı Saltuk ve Battal Gazi gibi destanî mahiyetteki şahsiyetler çevresinde oluşan Ebülhayr Rûmî'nin *Saltuknâme*'sinde ve *Battalnâme*'de yer alan olaylar istisna edilirse ilk örneklerine XV. yüzyılda rastlanan gazavatnâmeler, XVI. yüzyılda artarak I. Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın seferleri etrafında yoğunlaşır. Osmanlı Devleti'nin gerileme devrine girmesiyle de azalmaya başlar; son örneklerini ise 1853 Kırım ve 1897 Yunan seferleriyle ilgili olanlar oluşturur.

Türk edebiyatında bugüne kadar tesbit edilebilen gazavatnâmelerin sayısı 250'nin üzerindedir. Bunlardan kırk kadarı manzum olup mesnevi tarzında kaleme alınmıştır. "Gazânâme", "gazavât",

"gazavatnâme" vb. adlarla anılan bu eserlerin başlıcaları şunlardır: 1. *Gazânâme*. Gelibolulu Mehmed Zaîfî Efendi tarafından kaleme alınan eser II. Murad'ın gazâlarından bahseder (Afyon Gedik Ahmed Paşa Ktp., nr. 183.349). 2. *Gazavatnâme*. Prizrenli Süzî Çelebi'nin, Fâtihtan Mehmed ve II. Bayezid devri akıncılarından Mihaloğlu Ali Bey'in gazâlarını anlatan 1795 beyitlik bir mesnevisidir (Millet Ktp., Manzum, nr. 1339). 3. *Gazavât-ı Sultan Murad**. Müellifi belli olmayan eser, II. Murad'ın İzlâdi ve Varna savaşları ile başlayan gazâlarını anlatır. 4. *Enisü'l-guzât*. Fütühî Hüseyin Çelebi'nin 932 (1526) yılındaki Macaristan seferine dair eseridir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3785). 5. *Gazavât-ı Hayreddin Paşa**. Seyyid Murâdî tarafından kaleme alınan eserde Barbaros ve Oruç Reis'in 1541 yılına kadarki gazâları anlatılmaktadır (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1291). M. Ertuğrul Düzdağ tarafından sadeleştirilerek *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1973). Âşık Çelebi, Yetim Ali Çelebi'nin Barbaros ve Oruç Reis'in gazâlarına dair *Lüccetü'l-ahyâr* adlı 2000 beyitlik eserini belirtir (*Meşâirü's-şuşarâ*, vr. 94^b). 6. *Sinan Paşa'nın Gazavâtı*. Galatalı Nakkaş Nigârî Haydar Çelebi'nin, Sinan Paşa'nın Trablusgarp Savaşı'nı ve İspanyol donanmasına karşı mücadelesini anlatan 999 beyitlik mesnevidir (Rieu, s. 177-178). 7. *Şecâatnâme*. Âsafî Defterdar Koca Mehmed Paşa'nın kaleme aldığı bu eser Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Kırım, Tiflis ve Tebriz seferlerini anlatır (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1301; İÜ Ktp., nr. 6043). 8. *Gazavât-ı Sultan Süleymân-ı Kanûnî*. Müellifi belli olmayan mensur

Prizrenli
Süzî Çelebi'nin
Mihaloğlu
Ali Bey'in
gazâlarını
anlatan manzum
Gazavatnâme'sinin
ilk ve son sayfaları
(Millet Ktp.,
Manzum, nr. 1339)

bir eserdir (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3170). 9. *Cihadnâme*. Mustafa Sâfi'nin kaleme aldığı bu eser Barbaros'un gazâlarına dairdir (a.g.e., s. 61). 10. *ez-Zühretü'n-neyyire*. Müellifi belli olmayan eserde, Barbaros ve Oruç Reis'in Cezayir'i zaptından sonra hristiyanların yaptığı seviz hücum anlatılmaktadır (a.g.e., s. 65). 11. *Dürer-i Deryâ*. Galatalı Nakkaş Niğârî Haydar Çelebi tarafından yazılan eser deniz gazâlarından bahseder (Ahdf, vr. 191^a). 12. *Gazavât-ı Mustafa Paşa*. Lala Mustafa Paşa'nın gazâlarını anlatan eseri Lârendeli Vücûdî Mehmed b. Abdülazîz kaleme almıştır (Osmanlı Müellifleri, III, 158). 13. *Gazavât-ı Özdemirolu Osman Paşa*. Bu eser de Lârendeli Vücûdî'ye aittir (a.g.e., a.y.). 14. *Muradnâme*. Şehnâmecî Tâlikizâde Mehmed Subhî'nin yazdığı eser Ferhad ve Osman paşaların doğu seferine dairdir (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1299). 15. *Târîh-i Gazavât-ı Sultan Murâd-ı Sâlis*. Rûznâmecî Şeyh Mehmed Vefâî tarafından kaleme alınan eserde 993-994 (1585-1586) yıllarında geçen olaylar anlatılmaktadır (Flügel, II, 247). 16. *Gazavatnâme*. Osman Paşa'nın Şirvan, Kars ve Tiflis seferlerinden, III. Mehmed'in son zamanlarıyla I. Ahmed'in ilk zamanlarına rastlayan 1010-1015 (1601-1606) yıllarında Kanije çevresindeki savaşlardan bahseden bir eserdir (a.g.e., II, 251). 17. *Cihadnâme-i Hasan Paşa*. İyânî Câfer Bey'in 1014'te (1605-1606) yazdığı eser Tiryâkî Hasan Paşa'nın gazâlarını anlatır (Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 190). 18. *Gazavatnâme-i Halil Paşa*. Kaptanıderyâ Kayserili Halil Paşa'nın (ö. 1038/1629) savaşlarını konu edinir (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1482;

Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2139). 19. *Gazânâme-i Çehrin*. Semendire Alaybeyi Öziceli Vuşlatî'nin Çehrin zaferini anlatan manzum eserdir (Blochet, II, nr. 1124). 20. *Gazavât-ı Tiryâkî Hasan Paşa*. Kanije savunmasını anlatır (Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 187, 188; Arkeoloji Ktp., nr. 347). 21. *Gazavât-ı Cüyûş-ı Osmâniyye*. Serasker Topal Osman Paşa'nın kaleme aldığı bu mensur eser 1146'daki (1733) İnan seferine dairdir (Flügel, II, 290). 22. *Gazavât-ı Gazi Hasan Paşa*. Çâker-i İsmâil'in bu mensur eserinde 1184'te (1770), Limni adasının Ruslar'dan geri alınması mücadelesinde Cezayirli Hasan Paşa'nın gösterdiği yararlıklar anlatılmaktadır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2419). 23. *Gazavât-ı Yûsuf Paşa*. Cizyedarzâde Bursalı Ahmed Bahâeddin'in bu mensur eseri, I. Abdülhamid zamanında yapılan Nemçe Savaşı'nda (1202/1787) Gürcü Yûsuf Paşa'nın gösterdiği yararlıklardan bahseder (Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 205). 24. *Gazânâme-i Cezzâr Gazi Ahmed Paşa*. Müellifi bilinmeyen bu mensur eserde, Cezzâr Ahmed Paşa'nın 1789'da Mısır'da Napolyon Bonapart'la yaptığı savaşı ve kazandığı zaferi anlatır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4910). 25. *Gazavât-ı Hüseyin Paşa*. Kaptanıderyâ Küçük Hüseyin Paşa'nın Fransızlar'a karşı 1801'de verdiği mücadelenin anlatıldığı bu eser mensurdur (Ali Hilmi Dağıstânî, s. 212). 26. *Manzûme-i Sivastopol*. Rızâî'nin 1853 Kırım Harbi'ni anlatan manzum bir eserdir (Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 1335).

Gazavatnâme üzerindeki en geniş çalışmayı, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğ-*

Iu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi (Ankara 1956) adlı eseriyle Ağâh Sırrı Levend yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Firdevsî Uzun, *Kutb-nâme* (nşr. İbrahim Olgun — İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1980; *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân* (nşr. Halil İnalıcık — Mevlüd Oğuz), Ankara 1978, tür.yer.; Aşık Çelebi, *Meşâirü'ş-şuarâ*, vr. 94^b; Ahdf, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 774, vr. 191^a; Kinalizâde, *Tezkire*, tür.yer.; Ali Hilmi Dağıstânî, *Fihristü'l-kütübî't-Türkiyyetü'l-mevcude fi'l-kütübhaneti'l-Hidtoiyue*, Kahire 1306, s. 212; Flügel, *Handschriften*, II, 247, 251, 290; Rieu, *Catalogue*, s. 61, 65, 177-178; Blochet, *Catalogue. Suppl.*, nr. 1124, II, 125; *Sicill-i Osmânî*, IV, 634; *Osmanlı Müellifleri*, III, 158; *TCYK*, s. 140; Levend, *Gazavatnâmeler*, tür.yer.; a.mlf., *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 158; Mahmut Yavru, *Gazavât-ı Hayrûddin Paşa* (mezuniyet tezi, 1974), İÜ Ktp., nr. T. 11401; Âmil Çelebioğlu, *Sultan II. Murad Devri Mesnevileri* (doçentlik tezi, 1976), Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, s. 63, 75, 77, 96, 185, 409-423; Cem Dilçin, *Örnekleme Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 191-193; Halük İpekten v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, tür.yer.; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 349-351; Halil İnalıcık — Mevlüd Oğuz, "Yeni Bulunmuş Bir Gazavât-ı Sultan Murad", *DTCFD*, VII/2 (1949), s. 481-495; Hüseyin G. Yurdaydın, "Kitâb-ı Bahriye'nin Telifi Meselesi", a.e., X/1-2 (1952), s. 143-146; a.mlf., "Gazavatnâmeler Ek III", *AÜİFD*, X (1963), s. 167-174; a.mlf., "Murâdî ve Eserleri", *TTK Belleten*, XXVII/107 (1963), s. 453-466; Şinasi Tekin, "Türk Dünyasında Gazâ ve Cihâd Kavramları Üzerine Düşünceler (1-2)", *TT*, sy. 109 (1993), s. 9-18; sy. 110 (1993), s. 9-16; Hasibe Mazıoğlu, "Türk Edebiyatı, Eski", *TA*, XXXII, 89, 109, 120; "Gazavatnâme", *TDEA*, III, 296-297; T. M. Johnstone, "Ghazw", *Et*² (İng.), II, 1055-1056.

MUSTAFA ERKAN

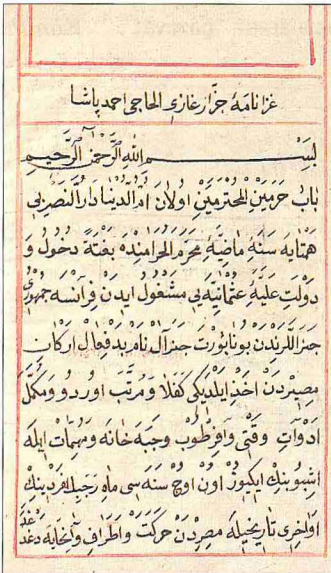
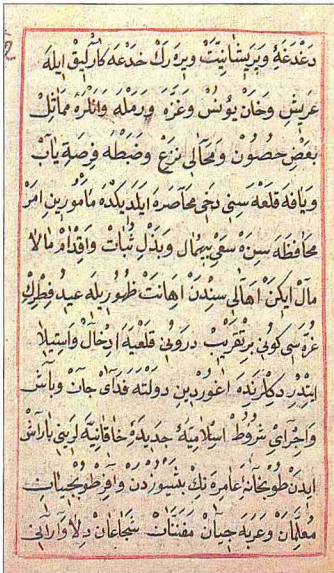
GAZEL

(غزل)

Eski şiirin en çok kullanılan ve sevilen nazım şekli.

Gazel kelimesi sözlükte "kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek" anlamına gelir. Arap edebiyatında gazel bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan, sevgiliden söz eden bölümlere verilen addir ve "nesîb" karşılığında kullanılmıştır. Daha sonraları şairin aşk, sevgili, şarap, bahar gibi coşkulu haller karşısındaki duygularını anlatan şiirlere uzun yahut kısa olsun gazel denilmiştir.

İnan'ın İslâmiyet'i kabulünden sonra gazel, Arap şiirinin etkisi altında oluşan yeni İnan edebiyatında lirik şiirin en beğenilen şekillerinden biri olmuştur. Yeni İnan şiirinde de ilk dönemlerde kaside-

Cezzâr Ahmed Paşa'nın 1789'da Mısır'da Napolyon ile yaptığı savaşı anlatan *Gazânâme*'nin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4910)